

Hoogwater aan het Oude Bornhof

door Marten Brascamp

Aan het Oude Bornhof in Zutphen bevindt zich een gedenksteen van hoogwater uit 1651. De steen zit aan de voorgevel en de tekst erop luidt:

‘In janvario - alles godes werck - anno eenduisent ses - hondert vijftich end - een stont het isel - water onder an desen - steen’.

Het moet een bijzonder grote overstroming zijn geweest om het IJsselwater tot daar te laten reiken. Klopt dat wel? Zover de stad in, binnen de toenmalige vestingwallen? Kees Etienne (2010) schrijft: ‘De steen is in 1880 op ongeveer 40 cm onder het huidige maaiveld aangetroffen.’ Hij vervolgt: ‘Volgens stadsarcheoloog Michel Groothedde is het zeer aannemelijk dat deze steen afkomstig is uit de stadsmuren die in 1855 zijn gesloopt en dat deze bij de verbouwingen van het Bornhof omstreeks 1880 hier is ingemetseld.’

Laat ik een en ander voor geïnteresseerde lezers eens nagaan.

Van der Capellen (1778) schrijft: ‘Ann. 1551. is tot Zutphen, met een spycker de hoogte van een Extraordinaris water doemaals geteykent. Ann. 1635. is , met opstouwinge van ys, ’t water op een duym nae niet soo hoogh geweest. Nu is ’t water, in ’t begin van Febr. 1651., een vinger breet hooger geweest, ende eenighe dagen alsoo gecontinueert, sonder opstouwinge ...’

Hieruit kan begrepen worden dat het water in 1651 een duim (ongeveer 2,5 cm) plus een vingerbreed (zeer weinig) hoger kwam dan in 1635.

Hoe hoog is dat in meters +NAP?

In Deventer kwam het water in 1635 tot een hoogte van ongeveer 8,20m +NAP. Omdat de waterstand in Zutphen doorgaans 1,30 tot 1,50m hoger is dan in Deventer, zal de

waterstand in Zutphen toen - en ook in 1651 – zo tussen 9,50 en 9,70m +NAP hebben bedragen.

Is dat een hoogte waarbij het water in beginsel de onderkant van de gedenksteen aan het Oude Bornhof kan hebben bereikt? Het huidige maaiveld van het Oude Bornhof ligt op 9,50m +NAP. De onderkant van de gedenksteen ligt ongeveer 40 cm daaronder, dus op ongeveer 9,10m +NAP. Conclusie: ja, het kan, het water kan in 1651 in beginsel aan de voet van het Oude Bornhof hebben gestaan.

Gedenksteen aan het Oude Bornhof. Foto 2024.

Maar zal het hoge water toen ook daadwerkelijk door de vestingwal de stad zijn binnengedrongen? Of werd de stad in zo’n geval waterdicht van de buitenwereld afgesloten?

De Nederlandsche Jaerboeken uit 1754 geven daar uitsluitsel over. In januari van dat jaar was er hoogwater op de IJssel, terwijl er op hetzelfde moment een heel grote aanvoer van water op de Berkel was. Omdat de Berkel zijn water niet op de IJssel kon lozen, braken de dijken op verschillende plaatsen door en

kwam de stad Zutphen aan de buitenkant helemaal in het water te staan:

‘Door deze Doorbraken in den Berkel-Dyk zijn de toegangen door alle Poorten dezer Stad, behalven door de Laerpoort alleen, afgesneden; en is het Water daer door alhier ook zoodanig gezwollen, dat het niet alleen in alle Kelders staet, maer ook over de lage plaetsen en straten heen stroomt, zoo zelfs dat men daerom in de Groote Kerk eenmael, en in de Nieuwestads Kerke, tot op den 20. Dezer Louwmaand, in ’t geheel nog niet heeft kunnen prediken.’

Er was in 1754 dus sprake van flink water in de binnenstad van Zutphen. Daarmee kan het ook zeker in 1651 zijn gebeurd, want toen was volgens de geschreven bronnen de waterstand nog ongeveer 70 cm hoger. Vergelijken we dat weer met de waterhoogtes op de gedenkstenen aan de Bokkingshang te Deventer, dan levert dat bij benadering eenzelfde hoogteverschil. Daarmee is de cirkel rond.

Ter afronding: weten we nu ook zeker dat de gedenksteen daadwerkelijk altijd aan het Oude Bornhof heeft gezeten? Nee, dat

natuurlijk niet. Evengoed kan het zo zijn dat de steen toch afkomstig is van de stadsmuren van de stad en later aan het Oude Bornhof is ingemetseld.

Bronnen

Hollantse Mercurius (1651).

Nederlandsche Jaerboeken, 8ste deel (1754).

Alexander van der Capellen (1778),
Gedenkschriften, tweede deel.

J. Buisman (2000), *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, Uitgeverij Van Wijnen.

Kees Etienne (2010), *Het Oude Bornhof en omgeving - zeven eeuwen geschiedenis in Zutphen.*

Erfgoed Centrum Zutphen (2021-22), *Erfgoed van de week: Geen peil op te trekken (Delen 1 en 3).*

www.ahn.nl.

Gedenkstenen aan de Bokkingshang te Deventer.

Gedenkstenen van hoogwater aan de Bokkingshang te Deventer. In 1926 bereikte het water daar een bekende hoogte van 7,33m +NAP. In 1635 was het ruim 87cm hoger, 8,20m +NAP. Foto 2024.

Naschrift

Bij het berekenen van de waterhoogte in 1651 hebben we bekende waterhoogtes uit Deventer gebruikt. De waterhoogte kan ook rechtstreeks worden afgeleid uit oude Zutphense meetgegevens en het zogenaamde Zutphens Peil (ZP). Het nulpunt van het Zutphens Peil lag op 2,575m +NAP.

De Nederlandsche Jaerboeken uit 1754 meldden dat het hoogwater in dat jaar stond op 20 voet en 4 duim, en dat het in 1651 $27\frac{1}{4}$ duim lager stond. Als we er van uitgaan dat die hoogtes zijn gemeten ten opzichte van het Zutphens Peil, dan bereikte het water in 1651 een hoogte van 6,95m +ZP ofwel 9,52m +NAP.

Oude peilschalen aan de IJssel in Zutphen.

Archeologen legden de peilschalen bloot in 2021. In het midden een natuurstenen schaal met het Amsterdam Peil (AP) uit 1868, daarnaast een schaal met het Normaal Amsterdams Peil (NAP) uit 1892. Uit metingen in 1880 en 1881 bleek dat de natuurstenen schaal de waterhoogte 145 mm te hoog aangaf ten opzichte van het NAP. Foto: Erfgoed Centrum Zutphen.